

ΕΥΪ ΧΑΕ (ΕΟΪ ΑΪ) ΑΟΥ ΑΕΑΪ Α ΟΑΑΕ ΟΟΟΘΑΕΟ

Мехмет КЫЛДЫРОГЛУ*

Ευδαύς- Ο³δε «I ai an» οί εαάθηεάθε

Α³α³ί ε³ ε³ί α³ +άεεί ευΪ +αε αάαί αθέα αάεεαί υθούό αέθ εαί +α ε³ εαθαθούαδ αέουεΪ εάεάε. Ε³ί ο³α³ί ίεοί οθούόεαθ αόε οαί ααα ί ααί εε³³ εθούαθ εαηαί εάθεθθε. ΕυΪ +αε αέθ ο³δε οθούόηο ααί α αόε οθούό οί ααθεαθούοηο αεαΪ αα ο³ε³εα³ί οθούόεε αέθελ αεεθελ αθαεΪ. Αόε αθαεΪ +υαΪ ααί α ααυθ αόεαεαθΪ αα αθ ο³α³³+³ αάεεεαί εί εάεαί¹. ΕυΪ +αεαθ εελ αε αουό ο³δε οθούόηο οί αέθ εαί αου εαθαθΪ γηαί οάεαί. Εελ αεαθ οθούόηο αα εγγ αέθ ίεοί οθούόεαθ αθ εαί ααε ε³ εαθαθούαδΪ ίθοί αί ηαεΪ εαί. Αόε ε³ εαθαθούαδΪ ε-εί αί αέθελ +εηε εελ αεαθελ ο³ε³α³ί ίαεαα αί εαί ί αούοί οαε γί αη ααί αεούοαα αί εΪ ο. Αε γί ε γεεί +εηε αεαθΪ ο³δε οθούόηο αί εαί εαί αεαθ ί αί αί αέθελ εί οούα γί αη γεαί αεαε αί εοί γηαί οάεαθ. Αάεεε³³ εαεε ίεοί οθούόηο Α.Α. Εοί αεί α αόε ε³ εαθαθούαδΪ α³ε³ε³α³ί αί αεεαθ εΪ θοί +α εεθαεεΪ, αόε ί αηαεαί εί γθελ ί εί αεγέΪ αεαθαί +α-ί αεαί ί αηελ εΪ ί³ ε³ί γί αηεαε οούθαεό ί εεεθΪ οί εοί εαί (Εοί αεί α, 1972:34-35). Εελ αε αάαί αουΪ εάεελ +υαΪ οούθαεό Α. Α. Αθελ ούαα, Α. Ρ ε, Ε. Αοί εεαα, Ρ. Α. Οάα, ΑΕ. Ι αθααθ, Α. Α. ΑαθΪ εΪα, Ι. Ι αεεελ ο, Α. Ο. Ι εΪ ίθελεε, Ε. Ε. Ι αθΪ α, Ο. Αθαί ηυγέοο ίεοί οθούόεαθ αθ εαί ααε ίεεεθελ αέουΪ εαθελ. Αεε αόε ε³ εαθαθούαδΪ αααΪ οί εοί εοί ί οούααεαΪ. Νάααε, Α.Α. Εοί αεί α εελ αεαθΪ αεεαί υθούό ααελ υεαθΪ εεεεαί ααί «Αί ηααθΪ εελ αεί α IX- XI α.α. ίί αθαηελ εηοί +ί εεαί » ααί ααεααί εεααελ αα αΪ αΪ οάα αέουεαί ε³ εαθαθούαδΪ ίθοί ααθαί (Кумеков, 1972:31-35). ΕυΪ +αεαθ +ί³ ο³δε οθούόεαθΪ αεθελ. ΕυΪ +αε αάαί αθ αόε οθούό οί ααθαε+εεεε αηοΪ αα ο³ε³εα³ί αέθ αέθελ αεεθελ αθαεΪ αεεεθΪ. ΕυΪ +αεαθΪ οέοοοε ί αηαεεαθ ε³ ε³ί α³ αααΪ εΪ θοί εΪ εΪ αΪ αθα, οαθ, εΪ οαε ααί α ίθοη αόεαεαθΪ αα εεεεαί εί εε³³α³. Ι θοί εΪ εΪ αΪ αόεαεαθΪ αα ευΪ +αεαθ εελ αεαθελ αέθ

* ΕΑΪ Ο ΟαθΪ α³ε³ί³ί³ί³ αηΪ εθαΪ οΪ
¹ ΕυΪ +αεαθΪ ί ί ί αΪ εαΪ θ κίρκαυ, ο³ε³α³ κίρκακ, εηεαί ααί αθααθΪ κίρκακ ααί α kuman, ααί ααθελ εοί (kun), куман(kuman), εαοΪ ααθ εοί αΪ οη(cumanus), ί αΪ αούαθ οάεαί (falben), αθΪ γΪ ααθ οαθΪ ηε(hartes), ίθοηαθ ί ί εΪ ααθ (polovets). Αε εαΪ οεγέΪ αεαθ ααί α ααυθΪ ααεα οέοοαθ εοί αΪ (kuman) ααί αέουεαί. ΕΪ οαε αόεαεαθΪ αα αΪ εηΪ , tsuyuşe, kyuyşe, kinça ααί εαεαθ.

á¼è³á³ èàòàðÛ àéòÛèàó². Í ðòÏ èÛèÛÏ àÛÏ àðàá æáÏ à Õàðñ ááÏ àðàÓòàðÛ èèÏ àèòàð òóóðàèóó è¼á³ð¼¼è è¼ç èàðàðòàðàÛ àéòÛÏ èàðèøèáÏ. ÊÛÏ ÷àè ááááÏ àò èèÏ àè àòÛ Ì áÏ áÏ àèðáá ÿ¼ àèää÷, ÊáÏ Õóðááááèèè (272/886) «àè- Ì àñàèèè æáÏ à è- Ì àÏ àèèè» àòóó èèòááèÏ áá ááèèèèáÏ èÏ ¼òè¼Ï³. Áóè ñ¼çá³Ï ò³Ï è³ òáàè èÛá÷àè (κῑψακ), (<èÛá÷àè(<κῑψακ) áÏ èòÏ, èèèèÏ ÷áðÿÿè òÛáÛøòÛè ¼çá¼ð³³è¼ðá¼Ï óèàÏ, èÛÓ÷àè (κῑψακ), èÛÏ ÷àè (κῑψακ), òÛÓ÷àè (ñῑψακ) æáÏ à òÛÓ÷àð (ñῑψαη) ò³ð³Ï á¼ àéòÛèÛÏ èáèááÏ (Αρατ, Π.Α.:713). Ì àòÏ óá ÊàøááðèÏ èÏ æáÏ à àèð òÏÏ èñèàÏ ááÏ àðàÓ- òàðÛÏ ÛÏ ÿÏ áàèòàðèÏ áá ò³ðèò¼ðá³Ï àèð òðóóñó èàòàðÛ ÿñáÏ òáááÏ - àèèòàðèÏ á èàðáááÏ áá, èÛÏ ÷àèòàðàÛÏ àðàèÛøÛ ÷ÛáÛø áóèàèòàðÛÏ áá è¼á³Ï ÷¼ κῑψακ (κῑψακ) áÏ èòÏ ááèèèèáÏ ááÏ. (Κυρατ, 1937:191-193). Ì àòÏ óá ÊàøááðèÏ èÏ ÿÏ áááèÏ áá ÊðòÛøòÛÏ áÏ ðÏ áááÛ èèÏ àèòàð èÛÏ ÷àèòàðàÛÏ àèð á¼è³á³ èàòàðÛ àéòÛèèáÏ. Áóè àðàèÛøòàð àÏ àè (èàÏ àè) æáÏ à èÛÓ÷àè (κῑψακ) ò³ð³Ï á¼ àéòÛèÛÏ, èèÏ àè ááááÏ àò ááèèèèáÏ ááÏ ÿÏ àñ (DLT, 1/1992:28-vb.). Ì . ÊàøááðèÏ èÏ ÿÏ áááèÏ áá èèÏ àè (èèÏ àè) àòòàðÛÏ à èàðàòà ò¼Ï ¼Ï á¼á³ Ì áàèÛÏ àòòàð èáçááøáð: «Ó³ðèò¼ðá³Ï àèð èàòÏ àðÛ áÏ èóó Ì áÏ áÏ àèðáá èÛÏ ÷àèòàðáá ááèèáÏ Ûøòóó ááÏ Ì èèÏ èáóç. Êçá¼÷¼, ¼ç³è¼ð³Ï ááøèà àèð èàòÏ àð èàòàðÛ ÿñáÏ òáááÏ ò³ðè èÛÏ ÷àèòàðÛ ááð» (DLT, III/1992:22). Í ðòÏÏ ÿñáèèèòàðèÏ áá ÊðòÛø ááááÏ àò àèð èáÏ ÷à æÏ èó ááèèèèáÏ ááÏ àèèè á èàðáááñòáÏ, àè àèÏ àèòà èàèñÛè òðóóèàðàÛÏ æàøáááÏ áÛáÛ òóóðàèóó àèð áá Ì áàèÛÏ àò æÏ è. Áðáá ááÏ àðàÓòàðÛ ÊðòÛø ááðÛÿñÛÏ ÛÏ áÏ ðÏ áá èèÏ àè àòòóó òðóóÏ òÏ æàøáááÏ áÛáÛÏ æáÏ à áóè òðóóÏ òÏ Ì áóçááðàÛÏ ò³Ï á³á³Ï á¼ ááááÏ æàèèèèáÏ áÛáÛÏ æáÏ à ááðÛø æàèòàðÛÏ áá Êàèè æá ÊàÏ à ááðÛÿñÛÏ à ÷áèèÏ ñÏçóèááÏ æáðèáðàè ÿÿèáááÏ àèèòàðèÏ æαçÛÏ èàðèáÏ (Бартольд, 1975:152). ÊèÏ àè òðóóñó àèð èáÏ ÷à òðóóèàðááÏ ò³ç³è³Ï, àèàðàÛÏ è÷èÏ á èÛÏ ÷àè æáÏ à àÏ àè òðóóèàðÛ áá èèðÿÿðè àéòÛèèáÏ. Ì àðàóàðò áóè ÿèè òðóóááÏ òðøóèááÏ áÛáÛÏ áÏ èæÏ èáÏÏ Ì áÏ áÏ àèðáá èèÏ àè ñ¼ç³ èèè- àÏ àè ááááÏ ñ¼çá¼ðá³Ï àèðèàèøèÏ áÏ óèàÏ Ì àèää áÏ èáÏÏ áóáóÏ àèòàð (Маргуарт, 1914:96). Áóè è¼ç èàðàø Á. Á. ÁáðòÏ èÛá òàðááÛÏ áÏ èááÛè àèÛÏ ááÏ ÿÏ àñ (Бартольд, 1975:152). Áóè ò³ðè÷¼ èÛÏ ÷àè ááÏ àðàèááÏ òðóó Ì ðóñòàðàÛÏ «ÏÏèÏ ááð», àèçáÏ òèÿèÛèòàðàÛÏ «èÏÏÏÏÏè» (komonoi), àðáá ááÏ àðàÓÛ ÊáðèñèÏ èÏ

² XI è. ááÏ àðàÓòàðÛÏ ÛÏ àèðè Ááó Ñàèá Áááóèðàè á.Ááðòàè àè- Ááðàèçè (444/1053) «ÇáèÏ àè- àðááð» àòóó ÿÏ áááèÏ áá èÛÏ ÷àèòàðàÛ èèÏ àèòàðàÛÏ àèð òðóóñó èàòàðÛ è¼ðñ¼òè¼Ï. Ì àòÏ óá Êàøááðè áÏ èñÏ, èèÏ àèòàðàÛÏ (èèÏ àèòàðàèÏ) èÛÏ ÷àèòàðáá òááÏ áÛè ÿèáÏ àèèè àéòèáÏ. ÁèðÏ è, ¼çá¼ð³Ï èèÏ àèòàðááÏ ááøèà ÿñáÏ òáááÏ èÛÏ ÷àèòàðàÛÏ áá áÏ èáÏÏ áóáóÏ àèèèèèááÏ. ÐàÏ àçáÏ ØáøáÏ. ÊñèàÏ ááÏ àðàÓòàðÛ ò³ðèò¼ð æáÏ à ò³ðè ¼èè¼è¼ð³ òóóðàñÛÏ áá. ÁÏ èàðà, 1998, 73: A.Á.Á.:28.

³ ÊáÏ Õóðááááèè, àè- Ì àñàèèè áá'è- Ì àÏ àèèè, ðð.Áá ÁÏ áæ ÊáèèááÏ, 1967 (ÿèèÏ ÷è ááñÛèÛø). (Ó³ðè÷¼á¼ èÏ òÏ ðáÏÏ Áð. ÐàÏ àçáÏ ØáøáÏ, ÊñèàÏ ááÏ àðàÓòàðÛ ò³ðèò¼ð æáÏ à ò³ðè ¼èè¼è¼ð³ òóóðàñÛÏ áá. ÁÏ èàðà, 1998, 184 - á.).

«eoi ai e» (kumani) xai a aai aadedaai «kun» aai adaaai odooio aieoi ynai daao⁴. Aadaceei ei aeoeai ui a eadanaaia, aoeao Neaeaa, i doi Edouoa xai aieaini, i ui aai aa oodanu, i eifidneeeaei e% eadawu aifri-a, i au aaduynu ui xyxaei aa xawaaai o³de eei aeadaei a (eei ae o³deo%o³i %) deaaae³³ odoo⁵. Aadacee Aeaeoai eaa dayi oo i ai ai, ouo-ae (hifcak) o³o³i a% aeoueeai euia-aeadaaui eei aeadaaei aawei-e odooio eadaadu aeoeai. Aaau aed eceea%³ euia-aeadaaui (aoo xieo ouo-ae (hifcak) o³o³i a%) i a-ai aeadaaa ei %o oodaa odooeadaui aede eadaadu e%on%e%. Oidana ai e aeui xai a xaoo-o fanu O³naa (1060- ae. %aa.) aed udui aa: «i aocaa xai a euia-aeoao eaeau %n³i a³a³ nuyeoos Aeaooi aoi (Neaooi) xyxaeaei aa %n³o³,»- aai yeo otiooi Neaooi aaduynu ui xyxaeaei aa +iaoo xawaaai auadaui aeaeedaai. Euia-aeadaaui aau aawea adaeuou- eoi ai aieoi ynai daao. Aoe addu aai aadeda «eoi» (kun) aai, acaif deyeueda xai a eadu aad «eoi ai» (kuman) aai aeouie eaeoeaei (Kafecogly, 1999:185). Ecae aeui u Oaeadei Eoaeeadae oeo «O³de, euiauc, ecae xai a Oai aad xaedeane» adoo yi aaei aa euia-aeadaui eaf aeuaadaai a³e³i³i, y- eei xawaaai aeoea eadei aeadaei xai a iofioeoi, euia-ae adaeui eaeueaiaueadaui xai a aoe n% «aif, %e xai a aodoooc» aaaa i aieeadae aadydei aeouie eadei (Kudayberdi oeo, 1991:35). I aoi oa Eadade, Eadad ae i aau aau. Aoeaae Aadaau Oai au i p aifri-a, (Kononov, 1958:43) euia-ae n%³ «Eoo aeeei aa» «-edeai a³e³i %» xa aieaini, enei o³o³i³a³i a% %e%³ a³e³i³ aay ai i³-³i eifai oeeai (Apat, 1946:512). I. I aeeti o aoe adui aed odoo aieai aif ai aae «-%e» aaaa i aif ei e aad³³n³ i³i e³i yeai aeaei aeaeaeaaai. Aoe i eedei «%o%³i³» o³o³i³a³i³ euia-ae adu i ai ai ouauc aeaei uoa aieai aooi i iaf enoi aeaei i noi oi Ai ae E%³ aai adaeuou nuyeoos yeo, O³o³e Di nney xai a Aadu Neaedu aa ocae i acaeaa +aei Oadn-a Aad- e euia-ae xa Euia-ae %o%³i³ aai adaeai auui aay ai i ai ai e% eadawui aeui aaaa (Пеллиот, 1995:37). Ecae i eoi odooio i eean Noeei ai aa aaaa aeaeai uoos %c i eedei aeaeedei eadei. Ae i iei aao aaaa adui neay i deadaei aa aeui a nadu i aif enei aa yi an, eyy aed o-odeadae e%e i aif enei aadydei xai a aoe adaeuou «o³ca³e, aif xad, %o%³i³ n%³i³ i³-%³i³ xadai u adueo xaheai nu ai i- yeai aeaei aeada (Сулейман, 1992:152). Aoe i eedeadae eaduw adaa aduou-eadau aifeni, euia-ae adui odoo adu eadau ynai daao. I ai ao

⁴Aadof euä A.Ä., Kıpçak, Ens. İsl., II,1082.– Đanñi añeéé, Polovotsi, Seminarium Kondakovianum, Prag, 1935.- I adadao Über das Volkum der Komanen; Osttürkische Dialektstudien, Abh. D.Gezelisch. D.Wiss zu Gottingen: 1914, 25- 238.- A propos des Comans, J.A.,1920, I, 125

⁵Aadof euä A.Ä., Kimak Enc. İsl. II, 1068.- Hudud el-alem, 305.

í éóì óòóóóò Øì èàò «Áàòààð Í ñò- Í í í áí éáí » àòóó ÿì áààéí àà ààòùò ì í í áí éáí ðóí óí èúì ÷àèòàðàù «Çàřçík» ááí àðàøéáí àùèòàðùí æáí à èàò÷èè (qarçik) ááááí ñ¼ç ì í í áí è÷í «àðòèø, èúì ÷àù÷» ì àáí èñèí àà, ò³ðè òèèèí àà áí èñí, èáí ÷èè (qarçik) æá èàò÷óé (qarçuk) ááááí ñ¼çá¼ðà³í ò³ø³í ä³ðì ¼è¼ð³ «èè÷éí áèáé ààøòùè, èáí ÷ùè» ñùÿèòóó ì àáí èèáðàà èí èáí í óèááí àùáùí ò³ø³í ä³ðá¼í. Èñèàì æáí à àðóçéí áóèàèòàðùí àà èúì ÷àè àòù «èààðáóó, à÷óóéóó» ì àáí èñèí áèèáèðÿÿðéí, àè ÿì è éóì áí æáí à éóí àòàðùí áí èñí, ò³ðè àèàèàèòàðéí àà «ñàðùì òùè, è³¼ðò» ì àáí èñèí ò³ø³í ä³ð¼¼ð³ í àòì óá Èàøààðè æáí à Á.Í áí àà àèèàèðéí ¼ò³øé¼í (Немел, 1940:36; DLT, III/1992:217). Í àí áààéí è¼ç èàðàùí à òáÿí ñàè, èúì ÷àè àòù á³á³í Ñàààé áí áí ðóí àà «èààðáóó, à÷óóéóó» ì àáí èñèí àà èí èáí í óèóì, èúì ÷àè ñ¼ç³ ì áí áí àèðáàé ò³ø³í èò³ ááðÿÿðè èáèè ÷ùèèáí (Арат И.А.:714). Í ðì ò., áí èò. Èáðàðèì Èàòáñí áèò éóì áí àáðàà òèàøáè³³ áóè Òèçèèáèùè àéùðì à÷ùèùèòùí òáðá¼ èçèèááí ááááí àèáéí àéòèáí (Кафесоглу, 1999:186). Í. Í ðèòáè æáí à Í èí í ðñèèè éóì áí àáðàùí ñàðùèàðááí èáèè ÷ùèèáí àùáùí óóðà ááí ÿñáí òàøéáí (Прицак, 1996:102). А. Èíííííá èúì ÷àè, éóì áí, éóì èè àòàðùí ùí «àè æòóì àè» ááááí ì àáí èí è àèèáèðááí ðáñàèùè àðàèùò ÿéáí àèáéí àéòèáí (Кононов, 1976:159-166). Øáòàááááéí Í àðæáí è áí èñí, áóè àòòùí òèò÷áà (hıřçag), хыřсах (hıřsah) æáí à óùòæáà (hıřçag) óí ðì àñùí àà èí èáí í óèááí àùáùí àèèáèðááí (Мержани,1990:70). Í òí è ÿèà Øáòàááááéí Í àðæáí è Áòòáðè ááááí àò ì áí áí ááèáèè³³ áí èáí í Í óñòàòà áéí Øáì ñáááéí èè- Áèòèñàðùí ùí ñ¼çá³á³í á¼ óùò÷àè (hıřçak) ñ¼ç³í ÷í èí òí ì ñóí «Øàòàð Áááè» ááááí ì àáí èáà èàðøù ÿéáí àèáè àéòùèùí, í áàèçè «èúì ÷àè» ÿéáí àèáè óóðàèóó ì ààèùì àò ááðèèááí (Мержани, 1999:70). Í. Í ðèòáè èúì ÷àèòàðàà ááðèèááí àòàðàù ÿèè óíí èí á¼è³í èàðáááí. Áóè àòàðàù ÷÷ æáðàèèèèò³³ æáí à ò¼òò æáðàèèèèò³³ ÿì àñ àò èàòàðù èàðáááí. Æèðàèèèèò³³ àò èàòàðù èúì ÷àè, éóì áí æá éóì àòàðù, àè ÿì è æáðàèèèèò³³ ÿì àñ àòàðàà ìí èí áàò, ì áèèèáè, áàèááí, òáðòáñè ááááí àðàèùòàðàù èèðàèçááí. Áí ááí èèèéí áóè àòàðàù òðííí èí áèÿèùè æàèòáí èàðáí, ÿèè óíí èí á¼èá¼í. Áèáà÷èùèàðù: èúì ÷àè, ìí èí áàò, àè ÿì è èèèéí èèèáðè áí èñí, éóì áí, éóí, ì áèèèáè, áàèááí / Òèááè, òáðòáñè ò³ð³í á¼ ááðèèèí, àð àèð àòòùí ÿðèì í èí áèÿñù ñóí óò èùèùí ááí.

Àòùí ùí ì àáí èñè æáí à ò³í è³ òáàè ì áí áí óðóóéóé ò³ç³è³ø³ áí þí ÷à àð èáí áàè ì èèèðèáð àéòùèùí èáèááí èúì ÷àèòàð (éóì áí áàð) àð áàøèà àòàð ì áí áí ááðèèèí èáèááí. Óøóè ñáááí òáí èúì ÷àè ÿòí í í èì è æ¼í ÷í á¼ è¼í ò¼á¼í èçèèá¼÷³è¼ð ¼ç è¼ç èàðàøàðàùí áèèáèðèøéáí, àçùðèù è³í á¼ àà àð ò³ðà³³ ì èèèðèáð àéòùèùí èáè³³á¼. Áóè ñùÿèòóó èçèèá¼è¼ð áàáù óçàèèà ñí çóèàò ááñáè àà áí èí ò. Óøóí ááí óèàì, Ò³ðè èííì ÷óéóáóí óí àðáñùí àà èúì ÷àèòàðàùí áàøèà Ò³ðè óðóóèàðááí àéùðì àèáááí ¼çá¼÷¼

æð íðáo áað. AeaðaU aeçaf ðeyëUeoað (XI e. ayãU) æaf a eaoUí áað (áaeUðeU eoæyí oðooeaðU) (XIII e.) «Éoi af íñ (kumanos), Éoi af íe (kumanoi), Éoi af óñ (cumanus), Éíi af è (komani)», íðónoað (1055) «Í íeí ááo», í áí áooað æaf a áaoUoðáaU áaðeà oéooðað (XIII e. æðeí ÷e æaðUí U) «Falben, Falones, Valani, Valwen Pallidi» (1072- 1076), àðí yí áað (1050/1051) «Khartes», ááf áaðeáð (1086) «Kun», «Kuman», «Paloç», ð³ðeð³ð, í ónoéí af ðaðUo÷Ueáð æaf a ááf áðaoðað (VIII e. áaðoái, æ- Eaðeñeáaf áaðeà) «Kıřçak, (Kıřçak, Khıřçakh), í í í af eái ð (XIII e. ðaðòà) «Kabçagut, Kırçaut», eUòaeéað «K'inç'a, Kinçak» áaðeáf (Прицак, 1996:153)

Aeí af ðoáa aeóUeáaf íðónoað, í áí áooað æaf a áaoUoðáaU áaðeà oéooðað í af af aðí yí áað ðaðaaUí af eUí ÷aeòaðáa áaðeéáaf àoðað ð³ño³ (ñaðU, ñaðaU÷, ÷-Ue ñaðU ñái af ñaðUñU) áeéaeðáaf àoðað. Eúí ÷aeòað (éoi af áað) áóe yéááð ðaðaaUí af e³á³í ÷³ ñUððeU e³ð³í ÷³ð³ð³í áeéaeðáaf ñ³çá³ð í af af áðaeáaf. xUí áUáUí áa, ÷UáUø æaf a áaðUø áóeaeòaðUí áa eUí ÷aeòaðáUí ñaðU ÷a÷ooó, ñaðaU÷ af eái í áoáo æ³í ÷³í á³ áeðáae í eéðeéað aeóUeáð.

Eúí ÷aeòað æaçuéoo áoéaeòaðáa, æðeí ÷e æí eo VIII e. yéef ÷e æaðUí Uí áa (á.ç.759- æ.) Øeí á- Ónoáa (Ñaeáí áa) Í í eáf - xí ðaoí í áai Uí a ðeáeéáaf yñóáeééðà eáçááøáð (Кляшторный, №89: 31-32). Áóe yñóáeééðáae í áaeUí àoðaf eUí ÷aeòaðáUí á.ç. 709- æUeáaðUí áa ÁaðUø E³e Ó³ðe eáaf áoUí Uí eóðái Uí áa af eái í áoáo, í áí eáeáððe áaðeáðóó÷ó e³÷ó³³ yéè oðooí oí æðe af eái í áoáo ááeáe³³ af eái í⁶. Eeéef ÷áðyue í ónoéí af æaçoó÷eáðUí af Eáf Óðááaeáaeí eí e æaçi aeáðUí áa (886- æ.) ÓUo÷ae (hıřçak), áaðí ðo ááeáeñeç «Óoáóá æ- aeái áa» eyyáa ðeö÷ae (hıřçak), eyyáa af eñí, хыфчак (hıřçak), Áaðaeçeáá oUo÷ae (hıřçak) ð³ð³í á³ áeð oðooí oí áoU eáçááøáð (Сумер,1994:1-2). Áóe aeóUeUøðaðaU eéèí eçeéá³÷³e³ð ñí áao÷a áðaeáaf ð³ð³ áái áeéaeðeøáð. XIII- e. ÷aeéí áóe àð eUí ÷ae áái eáçááøáð. Áóe æ³ç æUeáa í ónoéí af ááf áðaoðaðUí Uí æðe æ- Eaðeñeí eí Ó³ð³e ðí ññèy ðaeáaeáðUí Ae, Eaða æaf a ÓUøeU Éoi af ey aeí aeòaðU áái á³eá³í æaf a áóe æeòà æaðáaf áaðaU éoi af áað áái áðááaf (Шешен, 1998:118). Eúí ÷ae áoU Ó³ðe÷³ (a÷ooéoo, eUçáááááaf) ð³ð³í á³ ð³ð³í á³ð³e³³ñ³ í af af áeðáa éoi af áoUí Uí Ó³ðe áeáeéðeéáðeí áa «ñaðUí oUðae», «ñí eáoí» í áaf eñeí ááðyúðe áóeaeòaðáaf áeéef áo. ÁaoéáaçU ÁaðaaUð oái «Øáæáðá- e Ó³ðe» ááaf

⁶ Aeáa÷ ðai ñoáað, eeéef Ñ.Á. Eeyøoí ðí Ué eçeéá³÷³ æ³ðáçá³í yñóáeééðáðá «Ó³ðe eUí ÷aeòaðUí Uí áeçáá 50 æUe æ³ðáçá³í ÷³ño³í á³á³í ÷³ í áçáeéèí áa ááaf í áaeUí àoðað ó÷ðaeó. Øeí á Óno yñóáeéáe á.ç. 759- æ. æaçuéáaf Uí a eáðááaf áa, 50 æUe í óðoí, 709- æ. af eái í. Ñ.Á. Eeyøoí ðí Ué áóe af í ðaf áo yñóáeééðáðá Ñeð Óaðáøø oðooí oí áoU ó÷ðááaf áUáUí æaçað. ÁaaU eá³eðe í áaeUí àð ÷³÷³í æí af ðoáa áoU áðaeáaf Ñ.Á. Eeyøoí ðí UeáUí í aeáeñUí eaðá³Uç.

γί ἀάεή ἀά ε+ε ίρε ἀάδαέοὺ εὐί +ἀε ἀάοεή ἀεεή έααο (Κονοнов, 1958:43).

Í δοί εὐέοὺ ἀάδαάο ἀόεάεοάδα εὐί +ἀεοάδα εεί ἀεοάδαί ἀέδ ἀέ³α³ εάδαδὺ ε³δñ³ο³οέ³ί (Бартольд, 1997:270). Í δοί εὐέοὺ ἀάδα έαοάαί ἀδαά έαί à ίάδñ αάί ἀδαόδαδὺ ε³ά³ί ÷¼ εεί ἀεοάδ αάί ἀεοὺί εάέεοεήί. Αεδί ε, εεί ἀεοάδ αα, εὐί +ἀεοάδ αα Ε¼ε Ο³δε γñοάέεεοάδεί - αάε έααόεάδα έάαάοί ἀέο. Χί εὐέοὺ ἀάο αάί ἀδαόδααί Αάο Νεεά Αάα³εοάε á. Ααοάε ἀε- Αάδαεε (¼εά. 444- 1053) «Çáεί ἀε- Αόααδ» ἀοοόο γί ἀάεή ἀά εὐί +ἀεοάδα εεί ἀεοάδαί ἀέδ οδóοñο εαοαδὺ ε³δñ³οέ³ί (Бартольд,1997: 270; Шешен,1998: 73).

Εεί ἀε ἀοὺί οὺί ί αήεñε έαί à γοεί ίεί έεγñο έέ³ί ά¼ αα Α.Α. Αδεή δὺαα, Α. Ρ ε, Ε. Αοί εεάα, Ρ. Α. Çόάα, ΑΕ. Ι ἀάοαδ, Α.Α. Αάδοί εὐά, Ι. Ι έέεήδ, Α.Ο. Ι εή ίδñέε, Ε.Ε. Ι ἀοδία έαί à Οαñαί Υδαί ñϋέοόό εέεί ί ίçáί δ ἀδ ο³δä³³ ε¼ç εάδαοδαοὺί ἀεέάεδεοεήί. ΑΕί αί δόαα ἀεοὺέααί ααε, εὐί +ἀε οαδὺοὺ αί ρί ÷à αάεñοάδεί ἀεδε έααε οαδὺο÷οñο Α.Υ. Εοί αεί á, ¼ç³ί ¼ί ί οδóί εο εεί ἀεοάδ έέ³ί ά¼ εçέεά¼έ¼δä¼ αί ἀέεç έ³δä³çáί (Κυμεков,1972) Αί οὺί ί ρ αί ρί ÷à, αόε ί αñέαί εή γοεί ίεί έεγέοὺε έαεοάί ÷à÷í έεή εοε ί³ί ε³ί γί αñ έαί à εεί ἀε ñ¼ç³ί³ί γοεί ίεί έεγñο αί ρί ÷à ἀέδ ε¼ç εάδαο έί ε ἀάαί. Ι. Ι έέεήδ ί οίό ο³δε÷¼ εοί έαί à ί ί αήε÷ί Ι ΕΙ ΑΙ (ί ί αήε÷ί ί ί ο ἀέδεή ÷ε ί εñε εὐέοὺί ε³δñ³οέ³ί) «έοί » ñ¼ç³ ί αή αή ἀέδäέεοä εάδαέο. Αεδί ε, Εοί αεί á εὐί +ἀεοάδαί εὐοάε ἀόεάεοάδὺί ἀάο γί - ί ί εαδ αί έαί ί αόαοί ί δοί αή ÷οαάαί. Ε.Ε. Ι ἀοδία αή εñί, εεί ἀεοάδα εὐί +ἀε ñϋέοόό Εοά (ków)/έοί (kum)/εί ί (kom)/έοά (kub)/εί á (kob)- «ñí έαοί », «ñäδὺ» ἀάαί ñ¼çá¼δä³ί ο³ί ε³ οάεή á αάεεήί Ὀοδὺδαο (Петров, 1963:57- 58)⁷.

⁷ Ε.Ε. Ι ἀοδία. Ι δί εñοί έααί εά εὐδαϋçñεή αή ί αδί αα. Οδοί çá, 1961. Αόε γί ἀάεή ἀά Ι ἀοδία ο¼ί ¼ί ε³ε¼δä³ αεοάο: «Αέçäεί ί ράοç÷à, αόε ἀοάδ кув(kuw)~кум (ком) (kum(kom)~куб(kub) коб(kob) ó¼άοεάδὺί οὺί έεάέεοέεάεοὺί ἀάδεήί οδäδὺί αή αή έοόό ί³ί ε³ί. Εοί (kum) ком(ком) ó¼άοñοί αή - ί (-ñ),-к(-k) ί ÷³÷¼ε¼δ³ί³ί έαδααί ὺ ἀδέοέοό έοί αή (kuman), кожман(kojman), кумык(kumık); кимек(kimek) αοάδὺ ί έεάα αή έαί ί. Εοά(коб) (kub(kob) ó¼άοñοί αή - ί (-ñ), -л(-l), -й(-y), -к(-k) ί ÷³÷¼ε¼δ³ί³ί έαδ- ääί ὺ ἀδέοέοό έοάαί (kuban), кобын(kobın), кобыл(кабыл)(kobil (kabil), коб(ы)л-ан (kob(i)l-an), кобык(kobık), кобыклы(kobıklı), кыпчак(kırçak) αδäδὺ όρθόεάαί. Εὐά+ἀε- εεί äé(kırçak-kimek) ç¼çá¼δ³ί ά¼ - ó/ί (-u/o), -и/a-e(-i/a-e) αή έοί ¼çá¼δ³³ñ³, έή áϋέ=>έάάϋέ(kobil=>kabil) ο³δ³ί ά¼á³ όί δί αή ὺ ί έεάα εὐέαδ. Αόε ί εñεάάδαοὺί όρθόεόόό ο¼ί ¼ί ε³ά¼ε αή έοόόό ί³ί ε³ί: έοί +ϋέ~έοί äé~έεί äé (kum+ık~ kumak~ kimek); куб(коб) +ча(kub) (kob)+ça, kobça+k=>kıbçak. Εεί äé(kimek) αδὺ έοί äé(kumak), έή ί αή (koman) ἀάαί ñ¼ά¼δä³ί äεάέεοέεάεοὺε ἀάδεήί οὺ εαοαδὺ «ñäδὺ» ἀάαί ί αή έή ε ο³ο³ί ä³δ¼ο.

xUí aUaUí áa, áóè n¼çá³ yòèì íèí ãeyèUè ææèðáí ÷á÷í àè¼¼ áyáæé ííð. Áeðí è, ¼ò¼ U¼ááèéóó æáí à ò³ðè òèèèí èí ¼çá¼÷¼è³èò¼ð³í ¼ èaðáááí àà áóè àòòUí – èó (ku) ááááí çàòòUí ó¼áóñóí áí æáñáèááí áUáU y¼ òóòðà è¼ð³í³ø ááí yñáí ò¼¼á¼ áí èíð. Áeçæèí í þáóç÷à, èóí áí æáí à èUí ÷àè n¼çá¼ð³ áà áóè ó¼áóí óí æàðáàì U ì áí áí æáñáèááí. Ò³ðè òèèèí áá æáí à áí Uí àèàèááèòòèèáðèí áá íðóí àèì àøóóèáð æáí à òááèáUè ¼çá¼÷¼è³èò¼ð³í ¼ ááèèáí Uøòóó ¼çá¼÷¼ -í-í; -ò-ò, ¼çá¼ð³ø³ ì³í è³í. Ì Uí ááè è¼ð³í³øò¼ð èóí áòð⁸, èíí áòð, è³í á³ð, èíí áU (Apat,1978; Kудайберди уулу, 1990:110; Жафероглы,1958:44; Жалайыри,1997:119) óðóè àòòUí Uí ì áçæèè – ì áçæèèè ì áí áí кылдыр ò³ð³í ¼ æáí à Èì èðáèí Áèì óð áí èóí ¼çá¼ðá¼í á³á³ ñUyèóó. Áóè ñUyèóó òUáUøòUè ¼çá¼ð³è¼ðá¼ ááí ááð áàèUì U È. Ðáñçíí èí èí «Èóí áí Èçáè ÁàèáðU» ì àèàèáñUí áà àèð èáí ÷à ì èñáèááð èáèðèðèèááí (Рассо̀ни, 1996). Í øíí áí è yèá, Á. Í áí áá æáí à Á.Í. Èíííííááóí yòèì íèí ãeyèUè áí àèèçááðè Uðáñðáè è¼ð³í ¼ð. Áóè yèè èçèèá¼÷³ ñ¼çá³ yòèì íèí ãeyèUè ÷á÷í àè¼¼á¼ – èó(ku) æáí à – èóáá (kuba) ñ¼ç³í³í áàøèU òíðì áñUí áí áóè àòòUí ì áèáá áí èáí í áóáóí àèèáèðèøèáí (Кононов, 1977:159-166)⁹. Á.Í. Èíííííá èUí ÷àè, èóí áí, èóí óè óðóó àòòáðUí Uí ñáðáU÷ ì ááí èñèí áááè ò³ðá³ ò³ø³í á³ðá¼í áðáèUø yéáí àèáèí òáñòUèðáøèáí (Кононов, 1977:159). Í ðí ò., áí èó. Èáðáðèì Èáòáñí áèò ñ¼çá³í кыпырдамак yòèøèí èí áàøèU òíðì áñU – кып'ðáí – кып- ырда-мак, кыпчак=èUèì Uèáóó, æáðèí áá òóðááèð, ò³ø³í á³ð³è¼ð³í ááèèáèèáèð (Èáòáñí áèò, 1999:185). Áóè àòòUí ñáðU ì áí áí ááèèáí Uøòóó áí èáí í áóáó èçèèá¼÷³è¼ðá³í è¼í ÷³è³á³ òáðááUí áí èááUè àèUí ááí. Ááí ááð èçèèá¼÷³ñ³ L. Rasony áà èóí áí ñ¼ç³, Ò³ðèò¼í Ò³ðèì ¼í ñUyèóó èóí æáí à ì áí á¼è³èò¼ð³í ¼í æáñáèááí áUáUí àèòáð (Рассо̀ни, 1996, 136).

⁸ Í ðí ò., áð. Áóí áð Æáòáðí áèò «Ò³ðè óðóóèáðU» ááááí yì áááèí áá èóí áóðèáðáU èóí øèðáðáUí àèð óðóóñó èáòáðU, àè yì è íðí ò., áð. Ðáøèò Ðáòì áá Áðáð æáí à èáçáè áàèUì U Øáèáðè Èóááèááðáè óóèó «Ò³ðè èUðáUç- èáçáè æáí à òáí ááð ñáí æUðáñU» áòòóó yì áááèí áá àèáðáU ííííèí ðáóí àèð óðóóñó èáòáðU è¼ðñ¼³øè¼í. Áóè óðóó áòU ÈááUðááèè Æáèáèèðáèí «Øáæèðáèð æUèí ááU» ááááí èèðááèí áá èíí áóð(kondur) ò³ð³í á¼ Øáèáðèì Èóááèááðáè óóèóí óí áòáèáí yì áááèí áá áí èñí, к³нд³р(kündür) ò³ð³í á¼ ááðèèááí. Áóè óðóóí óí á³á³í è³ è³í á¼á³ èáèèUí Uí ñáí U 11 000 àèí òáááðááèí áá.

⁹ Á.Í. Èíííííááóí í þ áí þí ÷à, ò³ðè÷¼ èóá(kub)~кув(kuw) «àè, à÷Uè, òáèè, ñáðUì òUè» ñ¼ç³í³í èóáá(kuba) кува(kuwa)~кум(kum) ó¼áóèáðUí Uí – í (-n) è¼í ò³è ì³÷¼ñ³í³í æáðáàì U áðèUèóó èóí – áí (kum-an): áááU yèá èóá(kub) ñ¼ç³í³í – á÷(-aç) èè÷èðáèò³³÷³ ì³÷¼è³³ ó¼áóí óí – àè(-ak) æáèí Uèáì à ì³÷¼ñ³ áðèUèóó куб-ач-ак>кыпчак(kub-ач-ак>қырçак) æáí à èóá(kub)~кум(kum) ñUí àðíí÷óí óí – àè(-ay)>-ый(-ly)>-ы(-l) ì³÷¼è³³ ó¼áóèáðUí Uí –k æáèí Uèáì à ì³÷¼è³³ èóí – Ù- è(kum-l-k) ò³ð³í á¼ áí èóóñó èáðáè. Á.Í. Èíííííá «È yòèì íèí àèè yóí íí èí í á èUí ÷àè(Kırçak), èóí áí (kuman), èóí Uè(kumık): “Eurasia Nostratika” Festschrift für Karl H.Menges, Wiesbaden 1977,159– 166.s. İstvan Mandoký Kongur, Kumanların Tarihi, Türk Dünyası Tarih Dergisi, sayı: 115, Temmuz 1996, s.16.

Αἰτῖ δὸαᾶ ἀεὸὺεᾶαί ᾶεῖ ὤεᾶ, ἀαὸὺὀαᾶὺεᾶδ ᾶὀε ἡῤῥᾶ³ ἀεὸὺεὺὀὺί ῤῥ ὀεεᾶᾶδεῖ ᾶᾶ ἡᾶδὺ, ἡᾶί ᾶί ὀ³ἡ³ ἡᾶδᾶὺ+ὺδᾶᾶε ἰ ᾶᾶί εἡεῖ ὀ³ὀ³ί ᾶ³δᾶᾶί ἡῤῥᾶῤ ἰ ᾶί ᾶί εἰ εᾶί ἰ ὀόεᾶί. ὀόὀε ἡᾶᾶί ὀᾶί εεεἰ εῤεεᾶῤῥ³εῤᾶ³ ἀεὸ εᾶδᾶδὺ εὺί +αε ἡῤῥ³ί ³ί ἡᾶδὺ ἰ ᾶᾶί εἡεῖ ὀ³ὀ³ί ᾶ³δᾶᾶῤ³ ἀεὸ εᾶδᾶδὺ ᾶ (Сборник летописей, 1952:83) ε:-ε ἰ ῤε ᾶᾶδᾶε, ᾶί ὀ, +ῤε, ᾶί ὀ ᾶᾶδ ὀ³ᾶῤε³εἡ³ς, ἀεὸ εᾶδᾶδὺ ᾶᾶ εᾶᾶδᾶόὸ, ᾶ-ὀόεόὸ ᾶᾶἰ ἰ ᾶᾶί εἡεῖ ᾶᾶδᾶ ὀόὀᾶᾶί ᾶὺᾶὺ ᾶεεᾶεδῆεῤεᾶί. Ἀεὸἰ ε, εὐί ᾶί ᾶᾶί ᾶ εὺί +αε ὀῖ ἰ ἰ εἰ εἰ ἰ ᾶᾶί εἡεῖ εᾶἰ ᾶὸὺί ᾶᾶ ᾶί εὐί ᾶᾶ, εῤεεᾶᾶί ³³ᾶᾶὺ ὺᾶᾶεεόὸ ᾶί ε-ὀᾶᾶε. Ἀί εἡᾶε ᾶᾶδὺἡἡἡἡ ἡᾶἰ ἰ εᾶᾶ ὀεεεῖ ᾶᾶᾶ ᾶὸὺ εᾶἰ. Ἀὀε ἡῤῥ ἰ ἰ ἡᾶ ᾶὀεᾶεὸᾶδὺ ᾶᾶ εᾶἰ εᾶἰ ᾶεὸὸ ᾶί εὐί ᾶᾶ ᾶ Ἀὀᾶᾶεἰ εᾶᾶ ἀεὸ ᾶᾶδᾶᾶ εᾶἰ +εε ᾶί εὐί εᾶῤᾶᾶᾶ. ὀ³δῆ+ῤᾶ ὀῤᾶ ῤῥᾶῤ³³ἡ³ ὤἡᾶ ᾶᾶ ὀὀᾶᾶί ᾶί εἡἡ ε, ᾶὀε ἡῤῥ εᾶᾶ+εε (кебчик) (Васари, 1971: 471) ὀ³δ³ί ᾶῤ ᾶ ἰ εὐεᾶ ᾶᾶδᾶὸ.

ὀ³δῆ+ῤᾶ ³ί ᾶ³³ ὀᾶἰ ᾶᾶᾶδᾶὺ ῤῥᾶῤ³³ἡ³ ἰ ³ί ε³ί. Ἰ ὀ ἰ ἰ ³⁺³ί, ᾶὀε ἡῤῥᾶῤ εᾶἰ +εε (кем+ик)>εᾶᾶ+εε (кеб+ик)>εᾶᾶ+ὺε (кабчик)>кыбчак (кыбчак) ᾶί εὐί ᾶᾶἡᾶεὸἡὸ ὺεὸὺἰ ᾶε. Ἀ³³ᾶ³ί ε³ ε³ί ᾶῤ ᾶᾶ ᾶὀε ᾶεἰ ᾶεὸᾶ ᾶᾶᾶᾶᾶ ᾶᾶδᾶὸ ᾶεὸᾶεὺε εεεε ᾶᾶ ᾶί εᾶἰ ἡἡ, Ἀεὸᾶεᾶᾶ ᾶᾶᾶᾶᾶ, Ἀεὸᾶεᾶᾶ ὀὀδὸὸ+ὸ ἰ ᾶᾶί εἡεῖ ᾶᾶ ᾶᾶᾶᾶ.

Εὺί +αεὸᾶδᾶὺ ὀ³ί ε³ ὀᾶᾶεἰ ᾶ εᾶεᾶ ὀὀᾶᾶί ᾶί εἡἡ ε, εὺί +αεὸᾶδ ὀ³δῆ ὀὀδὸεᾶδὺ ὺἡ ᾶεδῆ ᾶί εᾶἡ ἰ ᾶὀᾶ ᾶῤί ³ί ᾶῤ ᾶᾶδ ῤῥᾶδ ῤῥᾶ ῤῥᾶᾶε ῤῥ εᾶδᾶᾶᾶᾶδὺ ᾶεεᾶᾶεδῆεῤᾶὸ. Ἰ ὀ ἰ ἰ ᾶί ε ὤεᾶ, εὺὤ ᾶεδ ῤῥᾶ ἰ ἰ ῤᾶἰ ὀ ᾶᾶδᾶὺ ὀ³ί ε³ ὀᾶᾶε ᾶί ῤᾶί +ᾶ εὺῤεὺεὸὸ ᾶᾶἰ ᾶ ῤῥᾶῤ³ί ³ί εῤῥ εᾶδᾶᾶᾶᾶδὺ ῤῥᾶῤᾶᾶ ᾶί ᾶἰ ἰ ἰ εᾶἰ δᾶὸ ἀεὸὺεᾶᾶ. Ἀὀε εῤεεᾶῤῥ³εῤᾶ³ εᾶδᾶδὺ ᾶ ἈΕ. Ἰ ᾶδᾶᾶὸ, Ἀ. ῤ ε, Ἀ.Ἀ. Ἀδῆᾶἡ ὀᾶᾶ, Ε.Γ. Ἀὀἰ εεᾶᾶ, ῤ. Α. ῤᾶᾶ, Ἀ. Ἀᾶδῖ εὺᾶ, Ἀ. Δᾶἡἡ ᾶἡεεῖ ἡῤῥεὸὸεᾶδ ᾶᾶδ. ὀεὸὸ ᾶᾶεὺἰ ἰ ᾶὀἰ ὀᾶ Ἐᾶᾶᾶδῆ, ἰ ᾶδᾶᾶῤ, Ἐἡᾶᾶδῆ ἡῤῥεὸὸ ᾶδᾶᾶ- ἰ ᾶδῆ ᾶᾶῤᾶ-ὀεᾶδὺ εὺί +αεὸᾶδᾶὺ ὀ³δῆ ᾶί ε- ᾶἡ ἰ ᾶὀᾶί ᾶᾶῤεᾶᾶ. Εὺί +αεὸᾶδᾶὺ (εὐί ᾶί ᾶᾶδᾶὺ) ὀᾶδὺ ἡᾶὀ ᾶἡἡ ᾶᾶ ἰ ᾶεᾶᾶ ᾶί εὐεὸῖ ᾶ ᾶᾶεᾶἰ ὺᾶὸ ὀᾶε ᾶεδῆῖ +ε εῤεεᾶῤῥ³ ἰ ᾶἰ ᾶὸ εῤεεᾶῤῥ³ ἈΕ. Ἰ ᾶδᾶᾶὸ ᾶᾶἡᾶᾶ (Марьярт, 1914).

Ἀεὸἰ ε, ΑΕ. ἰ ᾶδᾶᾶὸ ὀεὸὸ εεεἰ εῤεεᾶῤῥ³ ᾶί εᾶἡ ἰ ᾶὀᾶί ᾶ εᾶδᾶᾶᾶᾶᾶ, Ἰ. Ἰ ᾶεεἡἰ ὸ, Ἀ. Ἀᾶδῖ εὺᾶ, Ἀ. Ἀἡἡᾶᾶε ᾶᾶἰ ᾶ Ἀ. ἰ εἡἡἡ εῤε ἡῤῥεὸὸ εῤεε- ᾶῤῥ³εῤᾶ ὀᾶδᾶᾶὺ ᾶί +ἡῤ ἡἡἡ ᾶᾶ ᾶεὺἡ ᾶᾶ. ΑΕ. ἰ ᾶδᾶᾶὸ ὤἡ ᾶᾶἡ ἰ ᾶδᾶᾶῤ ᾶᾶἰ Ἐᾶᾶᾶδῆ ἰ ᾶὀἰ ὀᾶᾶί ὤἡ ᾶᾶεὸᾶδῆ ᾶᾶδὺεᾶ +ὺεεᾶἡ ᾶᾶ +ᾶεεἡ ᾶᾶᾶἡ ᾶὺᾶ ³⁺³ί ᾶᾶῤεὺεὺεὸὸεᾶδ εᾶδῆδᾶᾶί (Кафесоглу, 1999: 186). Ἀε εὐί ᾶί ᾶᾶδᾶὺ (εὺί +αεὸᾶδᾶὺ) ³⁺ ᾶἡἡ ἰ ἰ ἡᾶ ᾶᾶἰ ὺδὺᾶὺ ᾶ ὀ-ὀδᾶᾶᾶᾶ ᾶὺᾶὺ ᾶεεᾶεδᾶὸ. Ἀὀε εῤῥ εᾶδᾶᾶᾶ ᾶᾶᾶᾶᾶᾶεἡ εὺί +αεὸᾶδᾶὺ (εὐί ᾶί) εὐί ᾶᾶἡ ᾶᾶᾶᾶᾶ ᾶὺᾶὺ ᾶ ὀᾶἡ ὀὸ ἰ ᾶί ᾶί ᾶεὸεᾶἡ. Ἀὀε εὐί ὀδὸἡἡ ὀἡ ἰ ἡᾶ ᾶᾶᾶᾶᾶ ᾶᾶᾶᾶᾶ +ὺᾶὺεᾶ εᾶδᾶε εὺί +αε- εεἰ ᾶεὸᾶδᾶὺ ᾶᾶ ῤεεᾶεδᾶᾶᾶ ῤᾶᾶᾶᾶᾶ. Ἀεὸἰ ε, ΑΕ. ἰ ᾶδᾶᾶὸ ᾶὀε εῤῥ εᾶδᾶᾶᾶ ῤῥᾶῤ+ῤ Ἀ. Ἀᾶδῖ εὺᾶ ὀᾶδᾶᾶὺ ᾶἡ ᾶἡἡἡ +ὺᾶᾶδὺεᾶᾶᾶ.

- Бартольд В.В., **Энциклопедия ислама, Кыпчак, т.II.**
 Бартольд В.В., **Энциклопедия ислама, Кимак, т.II.**
 Saferoğlu Ahmet., (1988), **Türk Kavimleri**, Ankara
 Жалайыри К., (1997), **Шежірелер жинагы**. Алматы «Казакстан»
 Ebulgazi Bahadır Han, **Şecere-i Terakkime** (yaz. tar. 1660/1661) A.N. Kononov уауып
 (1958), Rodoslovnaya Türkmen, Moskova-Leningrad
 Kaşgarlı Mahmud., **Divan-ı Lügat el-Türk** (Besim Atalay tercümesi) TDK Yayınları,
 C.I. Ankara 1992
 Kafesoğlu İ., (1999), **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yayınları, İstanbul
 Klyashorniy S.G., (1998), **Central Asiatic Journal**, Volume 32. №1-2. Апрель
 Wiesbaden (Runik Abidelerde Kırçaklar, Т'ркч'4 которгон Ешреф
 Бенги Ёзбилен. Türk Dünyası Araştırmaları №89, İstanbul
 Кумеков Б.Е. (1972) **Государство Кимеков IX-XI в.в. по арабским источникам**,
 Алматы
 Kurat A.N., (1937), **Peçenek Tarihi**, Devlet Basımevi, İstanbul
 Кононов А.Н.,(1958), **Родословная Т'ркмен**. Москва-Ленинград,
- Кононов А.Н., (1977), **К этимологии этнонимов кыпчак, куман, кумык;**
Eurasia Nostratica' Festschrift für Kart H. Menges, Wiesbaden.
 Кудайберди уулу Ш., (1990), **Родословная тюрков, киргизов, казаков и
 ханский династий**. Алма-Ата «Жазушы»
 Kurat A.N., (1992), **IV-VIII. Yüzyıllarda Karadenizin Kuzeyindeki Türk Kavimleri
 ve Devletleri**, Murat Kitabevi Yayınları, Ankara
 Kongur Mandoky I., **Kumanların Tarihi**, Türk Dünyası Tarih Dergisi, sayı:115
 Temmuz 1996
 Marquart J., **Über das Volkstum der Komanen**, 1914.
 Mecani Ş., **Müstefadü'l-Ahbar fi Ahvali Kazan ve Bulgar**, (Türkçe tercümesi:
 Mustafa Kalkan)
 Nemeth J., **Velksnornen quman und qun Körösi Csema Archivum**, Budapest Leipzig
 1940, I. Füzet, I. Heft.s.104 v.b.
 Pelliot P., **Sur la legende d'Uguz-Khan en ecriture Ouigoure, T'oung Pao, /Ô³ôê**
òèèèí á êí ôí ôâí í Áááàò Ê¼êâí, Óéáóð éaçÛñÛéèà
éaçÛèí Ûø Óáóç ôâí Áâñòâí Û ²çáðèí á, АЕА00É 0ÀÉ
619- áâñ., Aí êàðà 1995
 Pelliot P.P., **A Propos des comans, extrait du Journal Asiatique**, Paris Imprimerie
 National, МДСССС XX, 9-б. tvrit-Suin 1920.
 Петров К.И., (1963), **Очерк происхождения кыргызского народа**. Фрунзе,
 Pritsak O., **Polovestler ve Ruslar** (которгон Ешреф Бенги Ёзбилен) Türk Dünyası
 Araştırmaları №94, İstanbul
 Pritsak O., **Der Undergang des Reiches des Oguzichen Vabgu, Melanges Fuad**
Köprülü (Köprülü Armağanı) (Türkçe Tercümesi: Eşref Bengi
 Özbilen) TDA, sayı: 104, Ekim 1996

- Rasony L., **Kuman Özel Adları**, Türk Kültürü Dergisi, III-IV,-V,VI. Ankara 1996
- Rasony L., (1996), **Tarihte Türklük**, TKAE, Ankara
- Рашид-ад дин., **Æàì è ðò òââàðèèó**, Сборник летописей, том 1., стр. 83. Москва, 1952
- Süleyman Olcas, (1992), **Az i Ya** (Türkçe çevirisi: Dr. Mustafa Öner), İstanbul
- Sümer F., **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, İstanbul 1994
- Şeşen R., (1998), **İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri**, TKAE, Ankara
- Vasary İ., (1971)**Kâm, an early Samoyed name of Yenisey**, Studia Turcica, Bydapest.